

ΒΟΥΛΑ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ

Ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία

ποικιλομήχαν' Ἔρωσ, σοὶ τόνδ' ἰδρύσατο βωμόν
Χάρμος ἐπὶ σκιεροῖς τέρμασι γυμνασίου.

[Eros of many devices, for thee hath Charmus established this altar
here at the shadowy limits of the Gymnasium]

Εἶναι ἡ ἀρχαιότερη ἐπιγραφή τῆς Ἀκαδημίας, χαραγμένη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ποῦ ἀφιέρωσε ὁ Χάρμος στὸν Ἔρωτα, καθιερώνοντας πρῶτος τὴ λατρεία του στὴν Ἀκαδημία. Κατὰ τὴν παράδοση, ὁ ἀναθέτης ἦταν ἐραστὴς τοῦ Ἰππίου, τοῦ γιοῦ τοῦ τυράννου Πεισιστράτου. Τὸ ἀναθηματικὸ ἐπίγραμμα, ποῦ παραδίδεται μόνο φιλολογικὰ ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο, εἶναι καὶ ἡ ἀρχαιότερη μαρτυρία γιὰ τὸ γυμνάσιο. Ὁ βωμὸς τοῦ Ἔρωτος ἰδρύθηκε στὰ σκιερὰ ὄρια (ἄκρα) τοῦ γυμνασίου.

Ὁ περιηγητὴς Παυσανίας, αἰῶνες μετὰ, εἶδε τὸν βωμὸ καὶ τὸ ἐπίγραμμα πρὸ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς Ἀκαδημίαν.

Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ τῶν δύο μαρτυριῶν προκύπτει ὅτι οἱ προσδιορισμοὶ τοῦ τόπου ἐπὶ σκιεροῖς τέρμασι γυμνασίου καὶ πρὸ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς Ἀκαδημίαν ταυτίζονται. Ἡ εὕρεση τοῦ βωμοῦ θὰ φωτίσει τοπογραφικὰ ζητήματα τῆς Ἀκαδημίας, ποῦ εἶναι ἀκόμα σκοτεινά. Ἡ περίπτωση ὁμοιάζει πολὺ μὲ ἐκείνην τοῦ βωμοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἀναθήματος ἐπίσης Πεισιστρατίδου.

Ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀκαδημίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τῶν ἀνασκαφῶν δημοσίευσαν οἱ Κυριακὸς Πιπτάκης, Ludvig Ross, Στέφανος Α. Κουμανούδης καὶ Alexander Conze. Ὁ Πιπτάκης στὴν *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα* τοῦ 1839 δημοσίευσε μία ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἐπιγραφές ποῦ βρέθηκαν στὴν περιοχὴ, τὴ βάση τοῦ μνημείου τοῦ Δεξανδρίδου. Ἐπανευρέθη τὸ 1978, ἐνσωματωμένη στὴν κλίμακα παλαιᾶς ἀγροικίας στὴ διασταύρωση τῶν ὁδῶν Λεάνδρου καὶ Ἀμφιαράου.

Ὁ Παναγιώτης Καστριώτης, παρόλο ποῦ ἀνέσκαψε πρῶτος τὸ 1908 τὸν χώρο ποῦ βρισκόταν ὁ κήπος Ἰωάννου Βλάχου στὰ Καθήμεια, δὲν

παρουσίασε στην έκθεσή του τις έντειχισμένες επιγραφές στην περίφημη δεξαμενή, τις οποίες όλοι οι παλαιότεροι είχαν αντιγράψει. Τò 1973 αποτειχίσθηκαν τὰ θραύσματα τῶν γλυπτῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἡ δεξαμενή, πού βρισκόταν μέσα στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, διαλύθηκε.

Κατὰ τὶς ἀνασκαφές τοῦ Παναγιώτου Ἀριστόφρονος βρέθηκε μεγάλος ἀριθμὸς ἐπιγραφῶν. Παρόλο πὺν συνεργαζόταν ἢ ἐποπτεύοταν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης, δὲν ἔγιναν ἐπιγραφικὲς δημοσιεύσεις. Στὶς συνοπτικὲς ἐκθέσεις στὰ *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* μνημονεύεται μόνο τὸ ἀνάθημα τοῦ Θηβαίου Ἀλωπεκῆθεν, τὸ ὁποῖο θὰ παρουσιάσουμε παρακάτω. Ὁ Φοῖβος Σταυρόπουλλος παρουσίασε τὰ ἀποτελέσματα τῆς 10ετοῦς σχεδὸν ἀνασκαφικῆς του ἔρευνας στὰ *Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* τῶν ἐτῶν 1955-1963. Ἐκεῖ δημοσίευσε μόνο μία ἐπιγραφή, προερχόμενη ἀπὸ τὴ χωματερὴ τῶν ἀδελφῶν Βενέτα, κι αὐτὴν ἴσως ἔξ αἰτίας τοῦ θαυμάσιου ἀναγλύφου. Παριστάνεται γυναικεῖα μορφή, ἐκπληκτικῆς ὠραιότητος, μὲ ἱμάτιο ὑπὲρ τὴν κεφαλὴ (*καλύπτρα*), νὰ ἀτενίζει μὲ θλίψη τὴ λιτὴ ἐπιτύμβια στήλη πὺν φέρει χαραγμένα τὰ ὀνόματα τῶν προσφιλῶν τῆς νεκρῶν, τῶν ἀδελφῶν Ἰπύλου καὶ Λυσιπίδου, πὺν ἦταν γιοὶ τοῦ Ἰάσονος ἀπὸ τὸν δῆμο τῶν Εἰρεσιδῶν. Τὸ θέμα τῆς ἐπίσκεψης στὸν τάφο εἶναι σύνηθες στὴν εἰκονογραφία τῶν λευκῶν ληκύθων. Τὸ ἐν λόγῳ ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο, ἀπ' ὅσο γνωρίζουμε, εἶναι τὸ μοναδικὸ μὲ τέτοια παράσταση.

Ἀπὸ τὸ 1962 ὁ χῶρος τῆς Ἀκαδημίας Πλάτωνος προσαρτᾶται ἐπίσημα στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, πὺν πραγματοποιεῖ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τὶς σωστικὲς ἀνασκαφές. Οἱ ἐπιγραφές, κατεξοχὴν ἐπιτύμβιες, παρουσιάζονται στὶς ἐκθέσεις τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου*.

Ἐνα σύνολο ἐπιγραφῶν, μοναδικὸ ὡς πρὸς τὸ εἶδος του, τὰ σχιστολιθικὰ πλακίδια, μελέτησε ὁ καθηγητῆς καὶ δεινὸς φιλόλογος Leslie Threatte. Μετὰ ἀπὸ πολυετὴ ἔρευνα ἐξέδωσε τὸ 2007 τὴ μονογραφία *The inscribed schist fragments from the Athens Academy excavations*. Ἀμφισβήτησε τὴν γνησιότητά τους κι ἀνέτρεψε τὴν ἐρμηνεία τοῦ Φοῖβου Σταυρόπουλλου περὶ γραμματοδιδασκαλείου.

Στὴν παρούσα ἀνακοίνωση παρουσιάζουμε ὀρισμένες ἐπιγραφές πὺν βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς Ἀκαδημίας, ἐνταγμένες σὲ δύο ἐνότητες: τὶς ἐπιγραφές πὺν συμβάλλουν στὴ γνώση τῆς τοπογραφίας τῆς καὶ τὶς ἐπιγραφές πὺν βρέθηκαν στὸ λεγόμενον *τετράγωνο περιστύλιο*.

Α) Έπιγραφές σχετιζόμενες με την τοπογραφία τῆς Ἀκαδημείας

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1966, κατὰ τὴ διάνοιξη χάνδακος ἀπὸ τὴ ΔΕΗ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Αἴμονος καὶ κοντὰ στὴ συμβολὴ τῆς μὲ τὴν ὁδὸ Τριπόλεως, βρέθηκε κατὰ χώραν ὄρος τῆς Ἀκαδημείας καὶ τμῆμα ἀρχαίας ὁδοῦ μὲ τὸ νότιο ἀνάλημμά τῆς. Τὴν ἐποπτεία τῆς ἔρευνας εἶχε ἡ Ὅλγα Ἀλεξανδρῆ, ἡ ὁποία παρουσίασε τὸ μνημεῖο στὸ Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο καὶ στὰ Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν τῶν ἐτῶν 1967 καὶ 1968 ἀντιστοίχως.

Ὁ ὄρος εἶναι ὀρθογώνια στήλη πεντελικοῦ μαρμάρου, σπασμένη στὸ ἄνω μέρος· βρέθηκε στημένη σὲ βάση ἀπὸ πωρόλιθο, γομφωμένη μὲ μολυβδοχόηση μέσα σὲ τὸρμο. Ἡ βάση δὲν ἔχει ἐντοπισθεῖ στίς Ἀποθήκες τῶν Λιθίνων τῆς Ἐφορείας· πιθανὸν νὰ μὴν ἀποσπᾶσθη ἀπὸ τὰ σκληρὰ χώματα στὰ ὁποία ἐδραζόταν καὶ νὰ καταχώθηκε μαζὶ μὲ τὸ ὁδόστρωμα καὶ τὸ ἀνάλημμα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη καθέτως στὴν ὄψη τῆς στήλης, τὴν ὁποία ἔβλεπε ὁ ἐρχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν στὴν Ἀκαδήμεια.

ὄρος τῆς Ἐκαδημείας

Ἀπὸ τὴ μορφή τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή χρονολογεῖται γύρω στὸ 500 π.Χ. Μαρτυρεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος μὲ δασυνόμενο Ε (Ἐκαδήμεια), τὴν ὁποίαν παραδίδουν καὶ οἱ κωμικοὶ ποιητῆς τοῦ 5ου αἰ. Εὐπολις καὶ Ἀριστοφάνης. Στὸν *Βίον τοῦ Πλάτωνος* ὁ Διογένης Λαέρτιος γράφει: ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἀθήνας διέτριβεν ἐν Ἀκαδημείᾳ. τὸ δ' ἐστὶ γυμνάσιον προάστειον ἀλσῶδες ἀπὸ τινος ἥρωος ὀνομασθὲν Ἐκαδήμου. [...] πρότερον γὰρ διὰ τοῦ ε Ἐκαδημία ἐκαλεῖτο. Τὸ *Etymologicum magnum* στὸ σχετικὸ λήμμα παραδίδει: διττὴ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος· οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ <α> τὸν Ἀκάδημον, οἱ δὲ [ἀπὸ τοῦ <ε>] τὸν Ἐκάδημον. Ἀλλὰ ἡ μετατροπὴ τοῦ πρώτου συνθετικοῦ τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὸ δασυνόμενο Ἐκα- στὸ ψιλούμενο Ἄκα-, δὲν ἀκολουθεῖ κανένα γνωστὸ φωνολογικὸ φαινόμενο τῆς ἀττικῆς γραμματικῆς, ὅπως σημειώνει ὁ εἰδικὸς στὸ θέμα καθηγ. Leslie Threatte. Τὸ μόνον ποὺ μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς εἶναι ἡ ἀφομοίωση τοῦ δασυνόμενου Ἐκα- σὲ δασυνόμενο Ἄκα-, καὶ στὴ συνέχεια ἡ ἀπώλεια τοῦ δασέος, ἴσως ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν ἄλλες δασυνόμενες λέξεις ποὺ ν' ἀρχίζουν ἀπὸ Ἄκα-, ἢ ἐξαιτίας τῆς ἐσφαλμένης συσχέτισης μὲ ἄλλες λέξεις, ὅπως Ἀκαμαντίς.

Ἡ σπουδαιότητα ὅμως τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ἔγκειται στὴ μαρτυρία τοῦ ὀνόματος. Ὁ ὄρος, ἐπειδὴ βρέθηκε *in situ*, καθορίζει μὲ ἀπόλυτη ἀσφάλεια ἓνα ὄριο Ἀκαδημείας. Ποιᾶς Ἀκαδημείας ὅμως; Ἀκαδήμεια ἦταν ὁ τόπος, καὶ ἀπὸ

του τόπου, *κατὰ τὸ ἔθος τὸ ἀττικόν*, ὀνομάσθηκε στὴ συνέχεια καὶ τὸ γυμνάσιο καὶ ἡ Σχολὴ τοῦ Πλάτωνος. Στὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. ποὺ χρονολογεῖται ὁ ὄρος, ἡ Ἀκαδήμεια ἦταν περιοχὴ εὐρεία, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχαν ἱερὰ γῆ, δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ. Δὲν ὑπῆρχε λόγος καὶ καμμιά ἀνάγκη νὰ ὀριοθετηθεῖ ὅλος ὁ τόπος ποὺ ὀνομαζόταν περὶ τὸ 500 π.Χ. Ἀκαδήμεια μὲ ὄρους, ὅπως αὐτὸν ποὺ βρέθηκε παρὰ τὴ διασταύρωση τῶν ὁδῶν Αἴμονος καὶ Τριπόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς ἤξεραν πολὺ καλὰ ποῦ ἦταν ἡ Ἀκαδήμεια. Τέτοιοι ὄροι στήνονταν γιὰ τὴ διάκριση εἰδικῶν περιοχῶν, ποὺ ἔπρεπε μὲ τὴν ὀριοθέτηση νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ καταπάτηση (ὄροι ἱερῶν, ὁδῶν, μνημάτων, δημοσίων χώρων, τριπτῶν κ.ἄ.). Οἱ ὄροι τοῦ Κεραμικοῦ δὲν καθόριζαν ὅλον τὸν τόπον ποὺ ὀνομαζόταν Κεραμικός, ἀλλὰ τὸν χώρο τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ τῶν δημοσίων ταφῶν, χώρο μικρότερο καὶ ἐντὸς τοῦ τόπου, ποὺ ἔπρεπε νὰ προστατευθεῖ ἀπὸ τὴν καταπάτηση ἰδιωτῶν. Ἐξάλλου, ἂν πιστέψουμε τὴ μαρτυρία τοῦ Σουίδα, τὴ σχετικὴ μὲ τὸ *Ἰππάρχου τείχιον* (Ἰππαρχος ὁ Πεισιστράτου περὶ τὴν Ἀκαδημίαν τεῖχος ἐκοδόμησε, πολλὰ ἀναγκάσας ἀναλῶσαι τοὺς Ἀθηναίους), τότε δὲν θὰ εἶχαν λόγο ὑπαρξῆς ὄροι τῆς Ἀκαδημείας, ἐφ' ὅσον ὁ τόπος περιβαλλόταν μὲ τεῖχος. Τὸ τεῖχος, πλὴν τῶν ἄλλων λειτουργειῶν του, ὀριοθετεῖ, ἢ ἴδρωση ὄρων περιτεύει. Μὲ λίγα λόγια, θεωροῦμε ὅτι ὁ ὄρος τῆς Ἀκαδημείας δὲν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ὄρους ποὺ καθόριζαν τὰ ὄρια τοῦ τόπου Ἀκαδήμεια, ἀλλὰ μᾶς ὀρισμένης περιοχῆς, σχετιζόμενης ἄμεσα μὲ τὸν Ἀκάδημο.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1979, σὲ σωστικὴ ἀνασκαφὴ στὸ οἰκόπεδο τῶν ὁδῶν Βασιλικῶν 56 καὶ Κρατύλου, βρέθηκαν ὑπολείμματα περιβόλων ταφικῶν μνημείων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., τὸ ἀνάλημμα καὶ τὸ βάθρο ἑνὸς ταφικοῦ μνημείου (ποὺ δὲν χρονολογήθηκε) καὶ ἔνδεκα ταφῆς τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., μεταξὺ τῶν ὁποίων μία πυρὰ. Στὶς ἐπιχώσεις αὐτῆς τῆς πυρᾶς, μεταξὺ τῶν ἄλλων, βρέθηκαν μαρμαρίνη κάλπη, δύο θραύσματα ληκύθων (ποὺ διαπιστώσαμε ὅτι συγκολλῶνται) δύο ἐνεπίγραφες στήλες καὶ μία ἐνεπίγραφη λήκυθος. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ Βιβὴ Βασιλοπούλου, τὰ μνημεῖα προέρχονταν ἀπὸ τὸν πλησίον οἰκογενειακὸ περιβόλο. Ἐξὶ χρόνια ἀργότερα, ὅταν στὸ οἰκόπεδο εἶχε πλέον κτισθεῖ ἡ πολυκατοικία ποὺ βλέπετε, ὁ ἐπιγραφικὸς Ἄγγελος Ματθαίου εἶδε τὴ λήκυθο καὶ τὶς στήλες στὶς Ἀποθήκες τῶν λιθίνων τῆς Γ' Ἐφορείας καὶ ἀναγνώρισε ὅτι ἐπ' αὐτῶν εἶναι χαραγμένα ὀνόματα μελῶν τῆς οἰκογένειας τοῦ ρήτορα Λυκούργου, τοῦ σημαντικότερου ἴσως πολιτικοῦ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Στὴν πρώτη στήλη ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του (Λυκόφρων Λυκούργου Βουτάδης). Ἀπὸ τὴ μορφὴ τῶν γραμμάτων ἢ ἀναγραφή

χρονολογείται μεταξύ των ετών 375-350 π.Χ. Στους στ. 4-6 σώζονται οι καταλήξεις του ονόματος της συζύγου του Λυκόφρονος και μητέρας του ρήτορος.

Τέσσερα ονόματα, χαραγμένα σε διαφορετικούς χρόνους (από τα μέσα μέχρι τα τέλη του 4ου αι.), αναγράφονται στην δεύτερη στήλη. Τα πρόσωπα δεν μαρτυρούνται από άλλες πηγές, τοποθετούνται όμως με ασφάλεια στο στέμμα της οικογένειας του ρήτορος.

Στο σώμα της ληκύθου, σε έξεργο ορθογώνιο πεδίο έχει χαραχθεί, με τρόπο άμελη, το όνομα Λυκόφρων Λυκούργου Βουτάδης. Η αναγραφή χρονολογείται στα τέλη του 4ου αι. Ταυτίζεται με τον νεότερο από τους τρεις γιους του Λυκούργου, για τον όποιον διαθέτουμε και άλλες μαρτυρίες.

Η αρχαιολογική σκαπάνη είχε αποκαλύψει το *ήριον*, δηλ. τον οικογενειακό τάφο του Λυκούργου Λυκόφρονος Βουτάδου. Τα τρία ενεπίγραφα μνημεία δημοσιεύθηκαν από τον Άγγελο Ματθαίου με έκτενη προσωπογραφικά σχόλια το 1987 στον 5ο τόμο του αρχαιογνωστικού περιοδικού HOROS. Στη δημοσίευση εξετάζονται διεξοδικά και τα νέα τοπογραφικά ζητήματα που ανέκυψαν με το εύρημα, σε συνδυασμό με τις φιλολογικές μαρτυρίες. Γιατί όμως η εύρεση του *ήριου* του ρήτορος Λυκούργου έχει ιδιαίτερη σημασία για την τοπογραφία της Ακαδημίας;

Στον *Βίο του Λυκούργου*, ο Πλούταρχος, στον οποίο αποδίδονται οι *Βίοι των δέκα ρητόρων*, μαρτυρεί σε τρία χωρία ότι ο Λυκούργος, οι πρόγονοί του και τα παιδιά του τιμήθηκαν από τον δήμο με δημόσιες ταφές εν Κεραμεικῷ. Το ένα μάλιστα χωρίον (842 E) παρέχει σαφείς τοπογραφικές πληροφορίες: *ετάφη δ' αὐτὸς καὶ τῶν ἐγγόνων (ἢ προγόνων κατὰ διόρθωση) τινὲς δημοσίᾳ· καὶ ἔστιν αὐτῶν τὰ μνήματα ἄντικρυς τῆς Παιωνίας Ἀθηνᾶς ἐν τῷ Μελανθίου τοῦ φιλοσόφου κήπῳ, τράπεζαι πεποιημέναι, αὐτοῦ τε τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ἐπιγεγραμμέναι καὶ εἰς ἡμᾶς ἔτι σωζόμεναι.*

Ο Λυκούργος και κάποιοι από τους απογόνους (ἢ από τους προγόνους του κατὰ τὴ διόρθωση τῶν κωδίκων) *ετάφησαν δημοσίᾳ*. Τα μνήματά τους είχαν στενή τοπογραφική σχέση με τὴν Παιωνία Ἀθηνᾶ και τὸν κήπο τοῦ φιλοσόφου Μελανθίου. Τα σήματα τῶν δημοσίων ταφῶν τοῦ ἴδιου τοῦ Λυκούργου και τῶν παιδιῶν του ἦταν ενεπίγραφες τράπεζες, σωζόμενες μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Πλούταρχου. Στὴν ἀνασκαφή τοῦ ἠρίου τοῦ Λυκούργου δὲν βρέθηκαν τράπεζες, ἀλλὰ δύο θραύσματα στηλῶν (με ὀνόματα προγόνων) και μία λήκυθος (τοῦ ἐνὸς γιου του), τὰ ὁποῖα ἔπεσαν ἀπὸ τὸ παρακείμενο ταφικὸ μνημεῖο, πὸ ὅμως οὔτε ἀνεσκάφη ἐντελῶς οὔτε χρονολογήθηκε.

Ὁ Πλούταρχος καθορίζει τὴ θέση πού βρίσκονταν τὰ μνήματα τῶν δημοσίων ταφῶν τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας τοῦ Λυκούργου, μὲ σημεῖα ἀναφορᾶς τὸ ἱερό ἢ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς Παιωνίας καὶ τὸν κήπο τοῦ Ρόδιου ἀκαδημαϊκοῦ φιλοσόφου Μελανθίου. Θεωροῦμε αὐτονόητο ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ Παιωνία καὶ ὁ κήπος τοῦ φιλοσόφου βρίσκονταν στὸν χώρο τῆς Ἀκαδημείας, ὅπως ἄλλα ἱερὰ καὶ κήποι, καὶ ὄχι βέβαια μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ Δημοσίου Σήματος. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ τοπογραφικὴ γειτνίαση ἐξηγεῖται, ἂν τὰ μνήματα ἦταν τὰ τελευταῖα τοῦ Δημοσίου σήματος, ἡ δὲ Παιωνία Ἀθηνᾶ καὶ ὁ κήπος τοῦ φιλοσόφου βρίσκονταν μέσα στὴν Ἀκαδήμεια, *κατ' εὐθείαν ἐμπρός* (ἄντικρυς) τῶν μνημάτων. Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ὑπόθεσης ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν Πausanias.

Ὁ περιηγητὴς, στὸ κεφάλαιο 29 τῶν Ἀττικῶν, περιγράφει τὸ *Δημόσιο σῆμα*, κατερχόμενος ἀπὸ τὸ Δίπυλο πρὸς τὴν Ἀκαδημία. Ὁ τελευταῖος τάφος πού μνημονεύει εἶναι τοῦ Λυκούργου· ἀναφέρεται στὴ δράση τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀμέσως μετὰ περιγράφει τὴν εἴσοδο στὴν Ἀκαδημία.

κεῖται δὲ ... καὶ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, [...] ῥήτορες τε Ἐφιάλτης, [...] καὶ Λυκούργος ὁ Λυκόφρονος. [...] πρὸ δὲ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς Ἀκαδημίαν ἐστὶ βωμὸς Ἐρωτος κλπ.

Γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ Παιωνία καὶ τὸν κήπο τοῦ Μελανθίου δὲν διαθέτουμε ἄλλες μαρτυρίες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Πλουτάρχου. Τὸ ἐπίθετο παιώνιος, ὁ *ἀνήκων εἰς τὸν Παιῶνα*, τὸν ὀμηρικὸ ἰατρὸν τῶν θεῶν, σημαίνει θεραπευτικός, ἰαματικός. Τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργο τῆς θεραπείας ἀποδίδονται κυρίως στὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Δία καὶ τὸν Ἀσκληπιό. Ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκαδήμεια εἶναι γνωστὴ ἀπὸ πολλὰς φιλολογικὰς πηγές, πού μαρτυροῦν ὅτι ὁ χώρος ἦταν καθιερωμένος τῇ Ἀθηνᾶ, οἱ δὲ λοιποὶ θεοὶ καὶ ἥρωες συνετιμῶντο αὐτῇ. Στὴν Ἀκαδήμεια εἶχαν μεταφυτευθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη αἱ μορφαὶ ἐλαῖαι, ἰδρυμένοι, κατὰ τὸν σχολιαστὴ τοῦ Σοφοκλέους, παρὰ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν. Εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ τῆς πόλης, τῆς Ἀκρόπολης, ἢ Πολιάς. Τὸ ἀμφίγλυφο ἀνάγλυφο, πού βρέθηκε τὸ 1957, 38 μ. ΝΑ τῆς λεγομένης ἱερᾶς οἰκίας, εἶναι τὸ μοναδικὸ ἀρχαιολογικὸ εὔρημα πού μαρτυρεῖ τὴ λατρεία τῆς. Ἡ θεματογραφία του παραπέμπει εὐθέως στὴν Ἀκρόπολη. Ἡ παρουσία τῆς Παιωνίας Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκαδήμεια δὲν μπορεῖ νὰ ἀναιρεθεῖ, οὔτε ὅμως νὰ τεκμηριωθεῖ ἀπὸ ἄλλου.

Ἄς ἐπανέλθουμε στὸ ἡρίον τοῦ Λυκούργου. Ὁ συνδυασμὸς τῶν πηγῶν καταδεικνύει ὅτι οἱ δημόσιες ταφές τοῦ ῥήτορος, τῶν προγόνων καὶ τῶν παίδων του ἦταν πολὺ κοντὰ στὸν χώρο τῆς Ἀκαδημείας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ τὸ ἡρίον τοῦ Λυκούργου, πού ἀποκαλύφθηκε ἀνασκαφικά, εἶναι πλησίον τῆς Ἀκαδημείας, ἀφοῦ δὲν κεῖται μακριὰ ἀπὸ τὸ σημεῖο πού βρέθηκε ὁ ὄρος. Εἴτε

ταυτίζεται ή θέση των δημοσίων ταφών με τὸ ἡρίον εἴτε ὄχι, ή τοπογραφική σχέση και τῶν δύο με τὴν Ἀκαδήμεια εἶναι πολὺ στενή. Ὅπως εὐστοχα ὑπογραμμίζει στὴ δημοσίευση ὁ Ἄγγελος Ματθαίου, τὸ σημεῖο ποὺ βρέθηκε ὁ κατὰ χώραν ὄρος και ή θέση τῶν ταφῶν ἀποτελοῦν ἰσχυρὲς ἐνδείξεις, θετική τὸ πρῶτο και ἀρνητική ή δεύτερη γιὰ τὸν τοπογραφικὸ καθορισμὸ τῆς Ἀκαδημείας.

Τρία ἀκόμη μνημεία τοῦ Δημοσίου Σήματος ἔχουν βρεθεῖ στὴν περιοχή τῆς Ἀκαδημείας. Τὴν ὑπόδειξη τῶν δύο πρῶτων ὀφείλω στὴ συνάδελφο Σοφία Ἀλιφέρη:

Ὅπισθόγραφη στήλη ἀπὸ ὑμήττειο μάρμαρο, σχεδὸν ἀκέραιη. Φέρει και στὶς δύο ὄψεις μέσα σὲ λεία ταινία, ποὺ εἶναι ἐπεξεργασμένη στὸ μέσον τῆς πλευρᾶς, τὴν ἐπιγραφή ΟΡΟΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ, χαραγμένη καθέτως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Εἶναι ὁ ἕβδομος τῆς γνωστῆς σειρᾶς τῶν ὄρων, ποὺ χρονολογοῦνται περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Οἱ τρεῖς και ή βάση ἐνὸς τέταρτου, βρέθηκαν κατὰ χώραν στὴν περιοχή ἀμέσως ἔξω τοῦ Διτύλου (βλέπετε τὴ θέση τους στὸ σχέδιο τοῦ Hoerfner, 1971) και ἀποτέλεσαν τὶς πρῶτες ἀσφαλεῖς μαρτυρίες γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ Κεραμεικοῦ, τῆς πύλης και τοῦ πλάτους τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἀκαδήμεια. Δύο ἔχουν βρεθεῖ στὸν χώρο τῆς Ἀγορᾶς, ὁ ἓνας *in situ*, ἀμέσως ἔξω ἀπὸ τὴν ΒΔ γωνία τῆς.

Ὁ ὄρος ποὺ μνημονεύουμε εἶναι ὁ μόνος ποὺ βρέθηκε στὴν περιοχή τῆς Ἀκαδημείας, πρὸς τὸ τέρμα δηλ. τοῦ ἀρχαίου δρόμου. Ἀποκαλύφθηκε τὸ 1955, κατὰ τὴ διάνοιξη χάνδακος ἀποχέτευσης στὴν ὁδὸ Ἀλεξανδρείας. Δυστυχῶς, δὲν βρέθηκε κατὰ χώραν, ἀγνοοῦμε δὲ και τὸ ἀκριβὲς σημεῖο τῆς εὔρεσῆς του ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀλεξανδρείας. Ἡ στήλη ἐκτίθεται στὸ Μουσεῖο Κεραμεικοῦ.

Θραῦσμα τῆς βάσης μετὰ ἐπιγράμματα τῶν πεσόντων Ἀθηναίων στὴν Ποτεΐδαια τὸ 432 π.Χ. (IG I³ 1179a). Κατὰ τὸν Leake βρέθηκε τὸ 1802 ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἀκαδημείας. Ὁ Γάλλος πρόξενος Fauvel τὸ εἶδε και τὸ ἀντέγραψε, περιέργως ὅμως, δὲν συμπεριελήφθη στὴ Συλλογὴ του, ἀλλὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν λόρδο Ἐλγιν στὴν Ἀγγλία και φυλάσσεται σήμερα στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο. Ἐνα μικρότερο θραῦσμα βρέθηκε τὸ 1935, χτισμένο σὲ οἰκία τῶν νεωτέρων χρόνων.

Θραῦσμα στήλης πεντελικοῦ μαρμάρου, σωζόμενο μόνον κατὰ τὴ δεξιὰ πλευρά. Ἔχει ὕψος 37 ἐκ. και πλάτος 30. Παλαιὸ εὔρημα ἀπὸ τὴν περιοχή τῆς Ἀκαδημείας Πλάτωνος, χωρὶς ἄλλες ἐνδείξεις τοῦ τόπου και τοῦ χρόνου εὔρεσης. Καταλογογραφεῖται μεταξὺ τῶν εὔρημάτων ποὺ εἶχαν ἀποτεθεῖ γιὰ ἀσφάλεια στὸν ὑπόγειο χώρο τοῦ Γραφείου τῆς Ἀνασκαφῆς (ὁδὸς Βασιλικῶν

59). Ἡ μορφή τῆς στήλης, ἡ χάραξη καὶ τὰ λίγα σωζόμενα, παραπέμπουν εὐθέως στὶς στήλες *θανόντων ἐμ πολέμοι*. Δυστυχῶς, εἶναι τέτοιο τὸ σχῆμα τοῦ σπασίματος, ὥστε δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε τὴ διάταξη τῆς ἐπιγραφῆς. Πάνω ἀπὸ τὸν πρῶτο σωζόμενο στίχο φαίνεται πὼς ὑπάρχει κενὸ στὸν λίθο (*vacat*). Ἡ κατάληξη ΝΤΙΣ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀραιὴ χάραξη, ὑποδηλώνουν ὅτι ἔχουμε μᾶλλον τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς (Λεωντίς, Αἰαντίς, Ἴπποθωντίς, Ἀκαμαντίς). Τὰ γράμματα ΠΙΟΣ ἔχουν τὸ ἴδιο ὕψος καὶ τὸ ἴδιο μεταγραμμάτιο διάστημα μὲ τὰ ὑπερκείμενά τους. Φαίνεται νὰ εἶναι ὄνομα προσώπου πού ξεχωρίζει τῶν ἄλλων, λ.χ. τοῦ στρατηγοῦ. Στὶς στήλες *θανόντων*, τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν εἶναι κατὰ κανόνα σὲ γενικὴ πτώση, ἔχουμε ὅμως καὶ μία περίπτωση ἀναγραφῆς σὲ ὀνομαστικὴ (IG I³ 1163). Βεβαίως, δὲν ἀποκλείεται ἡ κατάληξη ΝΤΙΣ νὰ εἶναι κύριο ὄνομα, λ.χ. Θούμαντις· τότε ὅμως, δὲν ἐξηγεῖται γιὰ τὴν ὑπάρχει κενὸν στὸ λίθο πάνω ἀπὸ δύο κύρια ὀνόματα. Ἴσως νὰ εἶναι προσηγορικό, νὰ δηλώνει δηλ. τὴν ιδιότητα τοῦ προσώπου πού ἀναγράφεται κάτωθεν, λ.χ. μάντις, ὅπως στὴ στήλη τῆς Ἐρεχθίδος· ἐκεῖ προηγεῖται τὸ ὄνομα: Τελένικος | μάντις. Εἶναι πολὺ πιθανὸν, τὸ ἐξεταζόμενο θραῦσμα νὰ συγκολλᾶται ἢ νὰ συνανήκει μὲ κάποιον ἀπὸ τὰ γνωστὰ θραῦσματα τῶν στηλῶν τῶν πεσόντων.

Β) Ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ τετραγώνου περιστυλίου

Στὶς ἀνασκαφὲς τοῦ Παναγιώτου Ἀριστόφρονος κατὰ τὰ ἔτη 1932-1933, ΒΑ τοῦ λεγομένου Γυμνασίου καὶ σὲ ἀπόσταση 240 μ. ἀπ' αὐτό, στὸ τετράγωνο πού περικλείουν οἱ σημερινὲς ὁδοὶ Τριπόλεως, Μοναστηρίου, Εὐκλείδου καὶ Πλάτωνος, βρέθηκαν τὰ θεμέλια ἐπιβλητικοῦ οἰκοδομήματος, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ὁποίου δὲν ὀλοκληρώθηκε. Ὁ ἀνασκαφέας τοῦ τὸ θεώρησε *Περίπατον*, δηλαδή τὸ διδασκαλεῖο τοῦ Πλάτωνος. Λόγω τοῦ μεγέθους του, τῆς κατασκευῆς του καὶ τῶν κινητῶν εὐρημάτων, τὸ ὀνομαζόμενο τετράγωνο περιστύλιο θεωρεῖται τὸ σημαντικότερο ἴσως ἀπὸ τὰ οἰκοδομήματα πού ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ μέχρι σήμερα στὴν Ἀκαδήμεια.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα τοῦ χώρου ἦταν πῆλινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀρχαϊκοῦ οἰκοδομήματος, καὶ ἐπιγραφές, πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μέχρι τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους.

1) Τεμάχιο στήλης ψηφίσματος, σωζόμενο κατὰ τὸ ἀριστερὸ μέρος. Φυλάσσεται στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο καὶ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Νικ. Κυπαρίσση καὶ τὸν Werner Peek στὰ *Athenische Mitteilungen* τοῦ ἔτους 1941.

Πρόκειται για ψήφισμα τών *έθελοντῶν ἐπιλέκτων* πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως Δημητρίου, υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ χρονολογεῖται τὸ ἔτος 303/2 π.Χ.

Τὸ 304 π.Χ. ὁ Κάσσανδρος εἰσέβαλε στὴν Ἀττικὴ, κατέλαβε τὰ ὄχυρά τῆς Φυλῆς καὶ τοῦ Πανάκτου, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴ Σαλαμίνα, καὶ πολιορκήσε τὴν Ἀθήνα. Τὴν πόλη ἔσωσε ὁ βασιλεὺς Δημήτριος ποὺ ἀποβιβάστηκε στὴν Αὐλίδα καὶ ἀνάγκασε τὸν Κάσσανδρο νὰ ὑποχωρήσει καὶ νὰ ἐγκαταλείψει τὰ κατακτημένα ἐδάφη του στὴν Ἀττικὴ. Τὸ ἐπόμενο ἔτος (303) μαζί μὲ ἐπίλεκτες ἀθηναϊκῆς δυνάμεις πολέμησε τὸν Κάσσανδρο στὴν Πελοπόννησο. Αὐτὲς οἱ μάχες μνημονεύονται στὸ ψήφισμα (στ. 10-11).

Μὲ τὸ ψήφισμα τών ἐθελοντῶν ἐπιλέκτων προβλέπεται ἡ ἀνάθεση εἰκόνας τοῦ Δημητρίου, ἐφίππου, στὴν Ἀγορά, ἡ ἴδρυση βωμῶν καὶ τεμενῶν καὶ ἡ τέλεση θυσιῶν ὑπὲρ τοῦ Δημητρίου ὡς Σωτήρος.

Στρατιωτικὸ σῶμα *έθελοντῶν ἐπιλέκτων* δὲν γνωρίζουμε ἀπὸ ἄλλες πηγές. Οἱ ἐπίλεκτοι μαρτυροῦνται στὶς ἀττικῆς ἐπιγραφές, καὶ μάλιστα διακρινόμενοι ἀπὸ τοὺς ἰππεῖς, ποὺ σημαίνει ὅτι εἶναι σῶμα πεζικοῦ. Διαθέτουμε δημοτικὸ ψήφισμα πρὸς τιμὴν τών δημοτῶν τῶν ταχθέντων ἐν τοῖς ἐπιλέκτοις (IG II2 1209), ψήφισμα τοῦ δήμου πρὸς τιμὴν τών ἐπιλέκτων τῆς Κεκροπίδος φυλῆς (Agora XVI 105) καὶ τέλος, ψήφισμα τών ἐπιλέκτων τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς πρὸς τιμὴν τοῦ ταξιάρχου τους (SEG 3, 113), τὸ ὁποῖο ἐξ αἰτίας τοῦ τόπου εὔρεσης καὶ τών συννευρημάτων, θεωρεῖται ὅτι εἶχε ἰδρυθεῖ στὸ Κυνόσαργες. Ἡ τελευταία αὐτὴ μαρτυρία εἶναι τὸ πιὸ κοντινὸ παράλληλο μὲ τὸ ψήφισμα ποὺ ἐξετάζουμε ἀπὸ τὸ τετράγωνο περιστύλιο, ἐπειδὴ πρῶτον, καὶ τὰ δύο εἶναι ψηφίσματα τών ἰδίων τών ἐπιλέκτων καὶ δεύτερον, ἦταν στημένα σὲ γυμνάσια, στὸ Κυνόσαργες καὶ στὴν Ἀκαδημία. Ἀφοῦ μαρτυροῦνται ἐπίλεκτοι τῆς Κεκροπίδος καὶ τῆς Ἀντιοχίδος, τὰ πράγματα ἦταν φυλετικά, ὑπῆρχε δηλ. τάγμα ἐπιλέκτων ὑπὸ τὸν ταξιάρχο τῆς φυλῆς. Πιθανόν, οἱ ἐθελοντῆς ἐπίλεκτοι, ποὺ ἔδωσαν μάχες στὸ πλευρὸ τοῦ βασιλέως Δημητρίου καὶ ἐψήφισαν ἀργότερα τὶς τιμές ὑπὲρ αὐτοῦ, νὰ ἦταν σῶμα ἐθελοντῶν ἐκ τών ἐπιλέκτων ὄλων τών φυλῶν, δηλ. τὸ πιὸ ἐκλεκτὸ τάγμα τών ἀθηναϊκῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων.

2) Στήλη, ἐπιμήκης, μὲ πλατύτερο ἐπίκρανο, χρησιμεύουσα ὡς βάση ἀναθήματος. Στὴν ἄνω πλευρὰ ὑπάρχει ὀρθογώνιος τόρμος βάθους 6,5 ἐκ. καὶ πλάτους 20, γιὰ τὴ στήριξη λίθινου ἀναθήματος. Δημοσίευθηκε τὸ 1975 ἀπὸ

τὸν Ἀνδρέα Παπαγιαννόπουλο–Παλαιὸ στὸ ἔργο του *Ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ Ἐπιγραφαί*, ποὺ ἐκδόθηκε στὴ σειρὰ τῶν ἀπάντων τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας Πάπυρος.

Θηβαῖος Λυσιάδο[υ]
 Ἄλωπεκῆθεν Ἑρμεῖ
 φυλαρχήσας ἀνέθηκε.

Ἀπὸ τῆ μορφῆ τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή χρονολογεῖται στὶς ἀρχές τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

Ὁ ἀναθέτης, ἄγνωστος ἀπὸ ἄλλες πηγές, εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ φυλάρχου, ἦταν δηλ. ἀρχηγὸς τῶν ἱππέων τῆς φυλῆς του. Ἀπὸ τὸ δημοτικὸ του (Ἄλωπεκῆθεν) συνάγεται ὅτι ἦταν φύλαρχος τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς. Ὁ τόπος τῆς ἀνάθεσης τῆς στήλης ἦταν ἀσφαλῶς ἀφιερωμένος στὸν Ἑρμῆ.

Βωμὸς τοῦ Ἑρμοῦ ὑπῆρχε στὴν Ἀκαδήμεια κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Πausανίου (1, 30, 2): ἔστι δὲ Μουσῶν τε βωμὸς καὶ ἕτερος Ἑρμοῦ καὶ ἔνδον Ἀθηνᾶς, τὸν δὲ Ἡρακλέους ἐποίησαν. Εἶναι γνωστὴ ἡ λατρεία τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους στὰ γυμνάσια. Στὸ 13ο βιβλίον τῶν Δειπνοσοφιστῶν, ὁ Ἀθηναῖος, ἐξηγώντας τὴν παρουσία τοῦ Ἑρωτος στὴν Ἀκαδήμεια ἀναφέρει: ὅτι δὲ καὶ οἱ τούτου (sc. τοῦ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως) πρεσβύτεροι κατὰ φιλοσοφίαν σεμνόν τινα τὸν Ἑρωτα καὶ παντὸς αἰσχροῦ κεχωρισμένον ἤδεσαν δῆλον ἐκ τοῦ κατὰ τὰ γυμνάσια αὐτὸν συνιδρῦσθαι Ἑρμῆ καὶ Ἡρακλεῖ, τῷ μὲν λόγου, τῷ δ' ἀλκῆς προεστῶτι. Τὸ ὅτι καὶ οἱ προγενέστεροι (ἀπὸ τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα) φιλόσοφοι ἤξεραν τὸν Ἑρωτα ὡς σεβαστὸ θεὸ καὶ ἀπομακρυσμένο ἀπὸ κάθε ἄπρεπο ἔργο, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὰ γυμνάσια ὁ Ἑρωτας λατρεύεται μαζὶ μὲ τὸν Ἑρμῆ καὶ τὸν Ἡρακλῆ, ποὺ εἶναι προστάτης τοῦ λόγου ὁ πρῶτος, τῆς σωματικῆς ρώμης ὁ δεῦτερος.

Πλὴν τοῦ ἀναθήματος τοῦ φυλάρχου, δύο ἀκόμη κινητὰ εὐρήματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀκαδημείας, τεκμηριώνουν ἀρχαιολογικὰ τὴν λατρείου τοῦ Ἑρμοῦ.

1) Πλάκα μὲ ἀνάγλυφη παράσταση μοσχοφόρου Ἑρμοῦ (M1110), τῶν ὑστέρων ἀρχαϊκῶν χρόνων. Βρέθηκε τὸ 1971, μέσα στὶς ἐπιχώσεις χάνδακος, κατὰ τὴν ἐκτέλεση ἀποχετευτικῶν ἔργων κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Αἴμονος,

έναντι τῆς οἰκίας ὑπ' αρ. 1 ἢ 4. Ὁ θεὸς παριστάνεται περρωτός, σπεύδων πρὸς τὰ δεξιά (ΑΔ 27, 1972, Β1, 88).

2) Ἀρχαῖστικὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση Ἑρμοῦ καὶ Νυμφῶν, προερχόμενο ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Φ. Σταυρόπουλλου τὸ 1963 στὴ λεγόμενη χωματερὴ Μαυρίκη (Μ3114). Τὸ γνωστὸ θέμα παριστάνεται σὲ δύο ἐπάλληλες ζῶνες, μὲ διαφορετικὴ ὅμως τεχνοτροπία.

67 θραύσματα ἀπὸ πεντελικὸ καὶ ὑμήττειο μάρμαρο, ποὺ ἀνήκουν κυρίως σὲ στήλες (τὰ περισσότερα), πλάκες καὶ βάσεις καὶ χρονολογούνται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. μέχρι τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Μνημονεύονται ἀπὸ τὸν Ἄντωνιο Κεραμόπουλλο στὴ συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 8ης Ἰουνίου 1933, στὶς παρατηρήσεις ποὺ ἔκανε μετὰ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ Ἀριστόφρονος γιὰ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ Κεραμόπουλλος, κατόπιν αὐτοψίας, θεώρησε ὅτι ἀνήκουν σὲ στήλες ψηφισμάτων. Τὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Φ. Σταυρόπουλλος στὸ λήμμα *Ἀκαδημία (Πλάτωνος)*, τὸ ὁποῖο συνέταξε γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια, προσθέτοντας ὅτι προέρχονται ἀπὸ τιμητικὰ ψηφίσματα. Οἱ παραπάνω μνεῖες, ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν θραυσμάτων καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι παραμένουν ἀδημοσίευτα, δημιούργησαν ἓνα μύθο σχετικὰ μὲ τὰ ἐνεπίγραφα θραύσματα.

Εἶχα τὴν τύχη νὰ τὰ δῶ καὶ νὰ τὰ ἐξετάσω στὶς Ἀποθήκες τῶν Λιθίνων τῆς Γ' Ἐφορείας. Εἶναι τόσο ἀποσπασματικά, ὥστε γιὰ κάποια δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγνώριση τοῦ εἶδους τῆς ἐπιγραφῆς. Ὅντως, τὰ περισσότερα ἀνήκουν σὲ στήλες καὶ εἶναι ψηφίσματα καὶ κατάλογοι (ἢ μᾶλλον κατάλογοι χαραγμένοι κάτω ἀπὸ ψηφίσματα). Κάποια εἶναι ἀναθηματικά μνημεῖα.

Παρουσιάζουμε συνοπτικὰ ὀρισμένα θραύσματα, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μας, ἔχουν ἐνδιαφέρον:

1) Μικρὸ θραῦσμα στήλης ἀπὸ ὑμήττειο μάρμαρο, σπασμένο σὲ ὅλες τὶς πλευρὲς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δεξιά. Σώζεται μέρος ἐγγάρακτου στεφάνου *θαλλοῦ* (ἐλαίας), ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἦταν χαραγμένο τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου μὲ τὸ ψήφισμα. Ἡ παράσταση τοῦ στεφάνου στὸ δεξιὸ μέρος τῆς στήλης ὑποδεικνύει ὅτι οἱ στέφανοι ἦταν τοῦλάχιστον δύο. Ἀπὸ τὴν ἐντὸς τοῦ στεφάνου χαραγμένη ἐπιγραφή, σώζονται μόνον 5 γράμματα, ἱκανὰ ὅμως γιὰ νὰ δηλώσουν τὸ εἶδος τοῦ τιμητικοῦ ψηφίσματος. Ἡ κατάληξη *-ρχους* δὲν ἀνήκει στὸ πατρώνυμο ἐνὸς ἀπὸ τοὺς τιμωμένους, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει τέτοια

γενική ένικου. Είναι αιτιατική πληθυντικού ονόματος προσηγορικού, λ.χ. τούς φυλάρχους, τούς ιππάρχους, τούς ταξιάρχους κ.ά. Στρατιωτικά, λοιπόν, τὰ πράγματα.

1) Θραύσμα στήλης ύμηττείου μαρμάρου, ύψους 6 εκ. και πλάτους 5,5 εκ., σωζόμενο κατά την άριστερή πλευρά. Ο Άριστόφρων και οί συνεργάτες του Άκαδημαϊκοί θεώρησαν πολύ σημαντικό τὸ εὔρημα, γι' αὐτὸ και ἐστάλη στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσείο, ὥστε να τοποθετηθεῖ σὲ γύψινη βάση. Ἐρμήνευσαν τὰ σωζόμενα ὡς ὀνόματα Πλατωνικῶν διαλόγων και ἀκολούθως, τὸν χῶρο τοῦ τετραγώνου περιστυλίου ὡς *Περίπατο* ἢ *Διδασκαλείον*. Τὸ Κρίτων (στ. 4) εἶναι βέβαιον, τὸ Χαρ- (στ. 1) ἄς εἶναι Χαρμίδης, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα Ἄρισ- και Μενεκράτης τί εἶναι; Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ θραῦσμα προέρχεται ἀπὸ κατάλογο ὀνομάτων ἀθηναίων δημοτῶν.

2) Θραῦσμα στήλης πεντελικῶν μαρμάρου, σπασμένο σὲ ὅλες τὶς πλευρές. Τὰ σωζόμενα ἀνήκουν σὲ τιμητικὸ ψήφισμα. Ὁ χαρακτήρας του, ποὺ κατὰ κανόνα παραλείπει τὴν ὀριζόντια κεραία τοῦ Α, εἶναι γνωστὸς κι ἐργάστηκε μέσα στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Παρὰ τὴν ἀποσπασματικότητά του τὸ θραῦσμα μπορεῖ να συμπληρωθεῖ σχεδὸν πλήρως. Σῶζεται τὸ τέλος τοῦ ψηφίσματος, ἀφοῦ ἀναγράφονται ἢ πρόβλεψη γιὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ στεφάνου ἢ τῶν στεφάνων ποὺ ἀπονεμέθηκαν στὸν τιμῶμενο ἢ τοὺς τιμωμένους και οἱ διατάξεις οἱ σχετικὲς μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ στεφάνου, τὴν ἀναγραφή τοῦ ψηφίσματος σὲ λίθινη στήλη, τὴν ἴδρυση τῆς στήλης και τὴν πληρωμὴ τοῦ κόστους. Τὰ κρίσιμα σημεῖα εἶναι στοὺς στ. 4 και 5. Συμπληρώνουμε: και ἀνειπεῖν τὸν στέφανον Διουσίῳ τῶν ἐν ἄσπει τραγωιδῶν τῶν καινῶν ἀγῶνι, τῆς δὲ ποιήσεως τοῦ στεφάνου και τῆς ἀναγορεύσεως ἐπιμεληθῆναι τοὺς στρατηγούς, ἀναγράψαι δὲ τὸδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τὸν κατὰ πρυτανείαν ἐν στήλαις λιθίνοις δυσὶν και στήσαι, τὴν μὲν ἐν [δὲν τολμῶ νὰ συμπληρώσω τὸν τόπο], τὴν δὲ ἐν ἀγορᾷ, τὸ δὲ γενόμενον ἀνάλωμα κλπ. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὶς ἐπιγραφὲς συνηθίζουν νὰ λένε ὅτι τὸ σπάσιμο τυχαίνει πάντα στὸ πιὸ κρίσιμο σημεῖο. Τὸ ἀπόφθεγμα ἐπιβεβαιώνεται και ἀπὸ τὸ θραῦσμα τοῦτο. Εἶμαι πεπεισμένη ὅτι προβλεπόμενα ἢ ἴδρυση τῆς πρώτης στήλης σὲ χῶρο τῆς Ἀκαδημείας, ἴσως ἐν τῶν γυμνασίῳ.

3) Θραῦσμα στήλης ύμηττείου μαρμάρου, σωζόμενο δεξιὰ και πίσω. Μὲ βάση τὸν χαρακτήρα, ἢ ἐπιγραφή χρονολογεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 203-163 π.Χ.

Ἐδῶ τὰ πράγματα δὲν εἶναι τυπικὰ καὶ ἀκολούθως, δὲν θὰ ἐπιχειρήσουμε συμπληρώσεις. Τὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα εἶναι ἀναγραφή ποσοῦ, τουλάχιστον 1600 δραχμῶν (στ. 4), ὁ δασμὸς γιὰ τὸ πέρασμα στὸ στενὸ τοῦ Εὐρίπου (στ. 5), οἱ ἀναγαγόντες (οἱ ἐκπλέοντες) μετ' αὐτῶν (στ. 7), πιθανὸν μετὰ Θεοπείθους καὶ Θεοδότου καὶ ὁ προσδιορισμὸς ἐκ Πειραιῶς (στ. 8). Δὲν κατανοῶ πλήρως τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου καὶ συνεπῶς, ἀδυνατῶ νὰ διαγνώσω τὴ σχέση του μὲ τὴν Ἀκαδήμεια. Πάντως, φαίνεται νὰ εἶναι ἐμπορικὰ τὰ πράγματα. Ὑποψιάζομαι ὅτι τὸ κλειδί τῆς ἐρμηνείας εἶναι στὴν ἀρχὴ τοῦ τρίτου στίχου καὶ στὸ τέλος τοῦ τελευταίου. Ἡ κατάληξη -κίσκου, ἀκολουθούμενη ἀπὸ τὴ λέξη ἐκάστου, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τοῦ κυρίου ὀνόματος Λυκίσκου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὰ σωζόμενα στὸ δεξιὸ μέρος τοῦ τελευταίου στίχου εἶναι σαφῆ: ΣΦΗΚΙ. Ἡ λέξη εἶναι σφηκίσκος· κατὰ τὸν λεξικογράφο Ἡσύχιον, τὰ μακρὰ τῶν ξύλων καὶ εἰς ὄξυ συνηγμένα σφηκίσκους λέγουσιν. Σημαίνει καὶ τὶς δοκίδες τοῦ πατώματος. Ἐπιγραφικὰ μαρτυρεῖται στοὺς λόγους τῶν ἐπιστατῶν τοῦ Ἀσκληπείου καὶ στὴ συγγραφὴ τῆς σκευοθήκης τοῦ Φίλωνος. Πιθανὸν τὸ κείμενον νὰ σχετίζεται μὲ ἐμπόριο (ἐξαγωγή) ξυλείας, ποῦ ἦταν ἐν ἀφθονίᾳ στὴν Ἀκαδήμεια. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Σύλλας, τὸ 86 π.Χ., ἔκοψε τὰ δένδρα τῆς Ἀκαδημείας, προκειμένου νὰ κατασκευάσει πολιορκητικὰς μηχανὰς στὴν πολιορκία τοῦ Πειραιῶς.

4) Θραύσμα στήλης λευκοῦ μαρμάρου, σωζόμενον κατὰ τὴν ἀριστερὴν πλευρὰ. Τμῆμα καταλόγου ὀνομάτων, ἀναγεγραμμένων κατὰ φυλὰς ἢ κατὰ δήμους. Στὰ κενὰ τοῦ λίθου μετὰ τῶν ὀνομάτων ἀναγραφόταν τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς ἢ τοῦ δήμου. Ὁ κατάλογος ἀνήκει στοὺς λεγόμενους ἀδιάγνωστους.

5) Δύο συγκολλημένα θραύσματα στήλης λευκοῦ μαρμάρου, σπασμένα σὲ ὅλες τὶς πλευρές. Σώζονται ὀνόματα (χωρὶς πατρώνυμο) καὶ τὰ δημοτικά. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν δήμων προκύπτει ὅτι ὁ κατάλογος δὲν εἶναι κατὰ φυλὰς. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα θραύσματα καταλόγων (M3829, M3826).

Μεγάλῃ ἐντύπωσιν προξενεῖ ὁ κατακερματισμὸς τῶν στηλῶν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν εὕρεση τῶν ἀποθραυσμάτων στὸν ἴδιον χώρον. Εἶναι τόσο μικρὰ τὰ θραύσματα, ὥστε νὰ φαίνεται ἐσκεμμένη καὶ ὄχι τυχαία ἢ συντριβὴ τῶν στηλῶν. Πάντως, τὸ ψήφισμα τῶν ἐθελοντῶν ἐπιλέκτων, τὸ ἀνάθημα τοῦ φυλάρχου στὸν Ἑρμῆ καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τιμὴν ἰπάρχων καὶ φυλάρχων ὑποδηλώνουν ὅτι, τουλάχιστον ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. μέχρι καὶ τὸν 2ο αἰ.

π.Χ., ὁ χώρος στὸν ὁποῖο ἀνεσκάφη τὸ λεγόμενον τετράγωνο περιστύλιο, εἶναι μέρος τοῦ γυμνασίου. Τὴν ἄποψη αὐτὴ ὑπεστήριξε πρῶτος τὸ 1937 ὁ Ἄνδρέας Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός στὸ σύγγραμμά του *Ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς Ἀκαδημείας*. Ὁ ἴδιος μὲ βάση τὶς ἀρχαῖες πηγές, τὴν ἐπισταμένη ἔρευνα τῶν τόπων καὶ τὴ μελέτη τῶν εὗρημάτων, κατέληξε σὲ ἄποψη διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν κρατοῦσα σχετικὰ μὲ τὰ ὄρια τοῦ ἄλλους τοῦ Ἀκαδήμου, τὸν χώρο τῆς σχολῆς τοῦ Πλάτωνα καὶ τῆς πορείας τοῦ Δημοσίου Σήματος. Κλείνω μὲ μὴν ἀναφορὰ του: *κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ὁ ἔργω θαυμαστής τοῦ Πλάτωνος Π. Ἀριστόφρων ἀπέθανε καί, δυστυχῶς, μετ' αὐτοῦ ἴσως συναπέθανε καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἐπὶ νέων ὀρθῶν βάσεων συνεχίσεως τοῦ ἔργου πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς ἀρχαίας Ἀκαδημείας*. Δὲν εἶχε ἄδικο. Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ!